

Agnieszka Rabiej
Uniwersytet Jagielloński

Postawy i preferencje językowe młodszych uczniów szkół polonijnych

Wstęp

Na dynamikę procesu opanowywania języka wpływa wiele różnorodnych czynników. Z. Dołęga (2003) dzieli je na stojące po stronie podmiotu oraz związane z zewnętrznymi uwarunkowaniami. Do tych pierwszych zalicza czynniki biologiczne (anatomiczno-fizjologiczne podłoże czynności językowych) i psychiczne (poznawcze, motywacyjne i emocjonalne cechy aktywności dziecka). W grupie czynników zewnętrznych wyróżnia środowiskowe warunki rozwoju języka (społeczne, rodzinne, kulturowe), wyznaczniki edukacyjne, a także sytuacje i wydarzenia życiowe (por. E. Lipińska, 2003, 2006). Na sukces w nauce języka wpływają również postawy, szczególnie ważne w wypadku uczenia się/nauczania języka w krajach dwujęzycznych i na emigracji (H. Komorowska, 1987; E. Lipińska, 2003). Niniejszy artykuł został poświęcony zagadnieniom związanym z postawami wobec języka (języków) oraz preferencjami językowymi młodszych uczniów szkół polonijnych w wieku 8–12 lat. Tezy w nim zawarte oparto na badaniach ankietowych, przeprowadzonych przez autorkę na przełomie roku 2005 i 2006 w 12 szkołach polonijnych w trzech krajach anglojęzycznych: Anglii, Australii i Stanach Zjednoczonych¹. Otrzymane wyniki sondażu mają ograniczoną reprezentatywność ze względu na ilościowy charakter badań, wielkość próby oraz fakt, że sytuacja szkolnictwa polonijnego jest bardzo zróżnicowana. Niemniej mogą być wskaźnikiem pewnych tendencji obecnych w środowisku szkół polskojęzycznych za granicą.

---

¹ Prezentowane rezultaty badań są częścią sondażu diagnostycznego, który przeprowadziłam w ramach mojej pracy doktorskiej na temat *Specyfiki nauczania języków obcych dzieci na przykładzie języka polskiego jako obcego* (2007), przygotowanej pod kierunkiem prof. W.T. Miodunki. W sondażu uczestniczyło łącznie ponad 1000 respondentów (uczniów, rodziców, nauczycieli i dyrektorów szkół) z sześciu szkół w Anglii (Szkoła Przedmiotów Ojczystych Matki Boskiej Częstochowskiej, Devonian, Londyn; Szkoła Przedmiotów Ojczystych, Forest Gate, Ilford, Londyn; Szkoła Przedmiotów Ojczystych, Putney-Wimbledon, Londyn; Szkoła Przedmiotów Ojczystych im. Jana Pawła II, Liverpool; Szkoła Przedmiotów Ojczystych, Manchester; Szkoła Przedmiotów Ojczystych, Sheffield), czterech szkół w Australii (The Polish School of Sydney, Maroubra; Polska Szkoła Sobotnia im. Jana Pawła II, Albion; Polska Szkoła pod wezwaniem Najświętszej Rodziny, Marayong; Polska Szkoła im. Prof. J. Goebła, Ashfield) oraz dwóch szkół w Stanach Zjednoczonych (Polska Szkoła im. Jana Pawła II, Lemont, Chicago; Szkoła Języka Polskiego i Kultury Polskiej im. Jana III Sobieskiego, Chicago).

Poglądy na naturę postaw

W najbardziej ogólnym sensie postawa jest definiowana jako: „stosunek człowieka do życia lub do pewnej wyróżnionej sfery zjawisk; ustosunkowanie się do czegoś, czyjeś nastawienie, stanowisko, poglądy” (*Słownik...*, 1996: 804). W literaturze psychologicznej „postawą wobec dowolnego obiektu (przedmiotu, zdarzenia, idei, innej osoby) nazywamy względnie stałą skłonność do pozytywnego lub negatywnego ustosunkowania się człowieka do tego obiektu” (B. Wojciszke, 2000: 79). Wśród najważniejszych mechanizmów genezy postaw wyróżnia się przy tym element poznawczy (wiedza o przedmiocie postawy), emocjonalny (stosunek uczuciowy wobec przedmiotu postawy) i behawioralny (działanie wobec przedmiotu postawy) (B. Wojciszke, 2000: 79–80; por. W. Domachowski, 2004). Z perspektywy pedagogicznej szczególnie istotna jest siła związku postawy z działaniem (zachowaniem). Badania dowodzą, że jest ona zmienna (R.T. La Pierre, 1934, za: B. Wojciszke, 2000). Wpływają na to zarówno właściwości samej postawy, jak i sytuacja, w jakiej pojawia się określone zachowanie (B. Wojciszke, 2000). Niemniej – jak zauważa W. Domachowski (2004: 120) – przesłanki zawarte w komponencie emocjonalnym i poznawczym pozwalają przewidywać, jaki może być cel działania (zachowania), choć nie dostarczają dostatecznej wiedzy na temat sposobów jego realizacji. Stąd też niektórzy badacze dokonują rozróżnienia na postawy i skłonności (F. Znaniecki, 1968, za: J.J. Smolicz, M.J. Secombe, 1990). Postawa jest wówczas rozumiana jako deklaracja robienia czegoś, podczas gdy skłonność oznacza realizację postawy w działaniu, jej aktywizację.

Jednostka dysponująca dobrze rozwiniętym, etnicznym systemem językowym może znaleźć się w sytuacji, w której skłonność do aktywizacji rozpatrywanych wartości będzie w ten czy inny sposób utrudniona. Jej osobowościowy system może jednak trwać nadal, ujawniając się pośrednio w formie postawy, którą najtrafniej określić można jako świadomą intencję do reaktywowania wartości z chwilą usunięcia dotychczasowych przeszkód. Z kolei inna jednostka może zachowywać pozytywną postawę wobec języka jakiejś grupy etnicznej, lecz nigdy nie będzie miała możliwości bądź chęci do stworzenia takiego właśnie, etnicznego systemu językowego. Jeśli warunki zmieniają się na tyle, iż powstanie szansa nauki tego języka, postawa może w sposób nieprzymuszony zamienić się w skłonność (J.J. Smolicz, M.J. Secombe, 1990: 12–13).

Z perspektywy glottodydaktycznej postawa wobec nauki języka może się wyrażać w ocenie jego przydatności i roli w świecie, jego trudności i urody lub też w aspiracjach dotyczących opanowania poszczególnych sprawności językowych (H. Komorowska, 1987: 101–102). Pozytywne nastawienie w stosunku do społeczeństwa i kultury tego języka może zaowocować silną motywacją do jego nauki, a więc sukcesem szkolnym. Problematykę postaw i motywacji rozpatruje się w literaturze zwykle oddzielnie, choć zagadnienia te łączą się ze sobą (zob. M. Szałek, 1992; H. Komorowska, 1987; E. Lipińska, 2003, 2006).

Przyjmuje się najczęściej, że odróżnienie takie jest wartościowe, a to z uwagi na fakt, że postawa jest względnie stałą, choć dającą się modyfikować dyspozycją psychiczną (kształtująca się od pełnej aprobaty do pełnej dezaprobaty), motywy zaś mogą częściej zmieniać się zarówno co do rodzaju i natężenia, jak i co do kierunku, gdyż są one racją działania, na podstawie której zapada decyzja o jego podjęciu (H. Komorowska, 1987: 106).

Innymi słowy, pozytywna lub negatywna postawa wobec języka może u różnych uczniów wiązać się z różnymi motywami, wśród których wyróżnia się motywy poznawcze, motyw osiągnięć, uznania, bezpieczeństwa, motywy integracyjne i instrumentalne, motyw przymusu, solidarności z grupą i inne (H. Komorowska, 1987; zob. też E. Lipińska, 2003).

Postawy w badaniach nad nauczaniem polszczyzny w szkołach polonijnych

W badaniu wzięło udział 398 dzieci w wieku 8–12 lat – 166 osób z Anglii, 68 z Australii i 164 z USA. Dziewczynki stanowiły 58,29% (232) badanej populacji, chłopcy – 40,70% (162). Cztery osoby (1,10%) nie odpowiedziały na pytanie o płeć. W Polsce urodziło się tylko 109 ankietowanych dzieci (27,39%), 289 pozostałych osób urodziło się za granicą (72,61%), w tym najwięcej badanych pochodziło z Australii i Stanów Zjednoczonych. Wśród dzieci urodzonych w Polsce najwięcej mieszka obecnie w Anglii.

Tabela 1. Miejsce urodzenia uczniów w wieku 8–12 lat

Kraj zamieszkania Miejsce urodzenia	Anglia		Australia		USA		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Polska	78	46,99	7	10,29	24	14,63	109	27,39
Anglia	87	52,41	1	1,47	–	–	88	22,11
Australia	–	–	59	86,77	–	–	59	14,82
USA	1	0,60	1	1,47	138	84,15	140	35,18
Kanada	–	–	–	–	2	1,22	2	0,50
Razem	166	100	68	100	164	100	398	100

Uczniowie badanych szkół polonijnych funkcjonują w dwujęzycznym, polsko-angielskim środowisku, ale w większości znają lepiej język angielski niż język polski (A. Rabiej, 2006). W powszechnym odczuciu odnoszą się przy tym niechętnie do nauki języka polskiego. W celu weryfikacji takiej opinii, uczniowie w wieku 8–12 lat zostali poproszeni o uargumentowaną odpowiedź na pytanie, czy – ich zdaniem – dobrze jest znać dwa języki.

Tabela 2. Odpowiedzi uczniów w wieku 8–12 lat na pytanie, czy dobrze jest znać dwa języki

Odpowiedź \ Kraj zamieszkania	Anglia		Australia		USA		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Tak	155	93,36	65	95,59	159	96,95	379	95,23
Nie	3	1,81	–	–	4	2,44	7	1,76
Brak odpowiedzi	7	4,22	2	2,94	1	0,61	10	2,51
Inne	1 ²	0,61	1 ³	1,47	–	–	2 ⁴	0,50
Razem	166	100	68	100	164	100	398	100

Jak można zaobserwować, stosunek zdecydowanej większości dzieci do znajomości dwóch języków i/lub ich nauki jest bardzo pozytywny, choć motywy tej postawy są zróżnicowane – co ujawnia zamieszczona w ankietach argumentacja. Większość uczniów uzasadniała swoje opinie najczęściej w odniesieniu do języka polskiego (65,58%), postrzeganego jako „ten drugi” język. Oto, jak prezentują się niektóre argumenty dzieci. Cytowane wypowiedzi zostały przedstawione w oryginalnym zapisie, bez językowych korekt normatywnych i stanowią próbkę językowych umiejętności ankietowanych. Część cytatów jest w języku angielskim, a część w języku polskim.

Liczną grupę argumentów stanowią wypowiedzi o charakterze pragmatycznym (motyw instrumentalny). Świadczą one o silnym wpływie rodziców i/lub nauczycieli na kształtowanie pozytywnej postawy dzieci wobec języka polskiego i podnoszenie poziomu ich motywacji do nauki.

Znajomość drugiego języka (tu: języka polskiego) pozwoli znaleźć w przyszłości lepszą pracę:

- more money⁵ (346 USA; 394 USA);
- jest łatwiej dostać (dobrą/lepszą) pracę (47 EN; 236 USA; 241 USA; 251 USA; 260 USA; 278 USA; 279 USA; 298 USA; 310 USA; 334 USA; 335 USA; 336 USA; 337 USA; 338 USA; 339 USA; 342 USA; 343 USA; 345 USA; 352 USA; 355 USA; 356 USA; 357 USA; 358 USA; 359 USA; 360 USA; 364 USA; 365 USA; 367 USA; 380 USA; 385 USA; 393 USA);
- it’s better advantage in getting a job (293 USA; 294 USA; 307 USA);
- in Poland you can get better jobs and because it’s better (185 AU).

Znajomość dwóch języków to atut w awansie szkolnym, może pomóc w dostaniu się do szkoły i na studia:

- gives me a higher education (200 AU);
- ma się większą szansę dostania się na studia (4 EN; 25 EN; 239 USA);

² Odpowiedź: „nie wiem” (23 EN).

³ Odpowiedź: „nie wiem” (218 AU).

⁴ Odpowiedzi: „nie wiem” (23 EN; 218 AU).

⁵ W artykule zachowano oryginalny zapis z ankiet.

- it's good for high school (174 AU);
- bo jest to potrzebne na wyższych studiach (37 EN);
- lepszy education (259 USA);
- wtedy nie trzeba się dwa uczyć na studia (287 USA);
- you could go to a better school (321 USA);
- it will look good in your report cards (379 USA);
- you can get a better college (388 USA).

Dwa języki mogą się po prostu przydać w przyszłości, więc warto je znać:

- przydadzą się w życiu (45 EN; 48 EN; 135 EN; 199 AU; 271 USA);
- mszydałe się na wakacjach (61 EN);
- daje mi to lepszą przyszłość (154 EN; 233 AU; 249 USA; 264 USA);
- mnie pomoży w życiu (289 USA; 398 USA);
- it will come useful (help) in the future (340 USA; 366 USA);
- it helps you later in life (374 USA);
- ja potem będę boss (397 USA);
- beze pomagać mey w Zycie (336 USA);
- pomoże mnie jak będę starsza i będę robić w pracy (358 USA).

Inną grupę motywów stanowią te, w których przeważała komunikacyjna wartość znajomości dwóch języków:

- you can speak with Polish people (2 EN; 71 EN);
- morzesz ich do polska i mówicz po polsku (4 EN);
- można porozumieć się z Polakami i Anglikami/Australijczykami/Amerykanami (6 EN; 16 EN; 44 EN; 136 EN; 146 EN; 162 EN; 164 EN; 211 AU; 244 USA; 252 USA; 269 USA; 274 USA; 277 USA; 346 USA; 367 USA);
- bo jak pojedę do Polski albo do Anglii to mi się przyda (7 EN; 73 EN);
- obojętnie gdzie pojedziesz to się przydadzą (8 EN; 137 EN);
- it could help you abroad (13 EN);
- można się porozumiewać ze wszystkimi (53 EN; 54 EN; 79 EN);
- when you go to Poland you understand what people say (15 EN; 18 EN; 19 EN; 21 EN; 143 EN; 169 AU; 175 AU; 183 AU; 210 AU; 225 AU; 226 AU);
- wszędzie się dogadam (22 EN);
- w obydwu językach mówi się w Anglii (38 EN);
- you can speak to more people (57 EN; 140 EN; 219 AU; 226 AU; 253 USA; 267 USA; 270 USA; 372 USA);
- all people I know will understand me (322 USA);
- można rozmawiać ze sobą (156 EN; 166 EN).

Ważna dla dzieci okazała się także możliwość posiadania sekretnego kodu, dostępnego tylko dla wybranych:

- ludzie nie będą wjedzieć co mówisz (14 EN);
- jak jesteś w Anglii, to jak powiesz coś po polsku nikt nie rozumie (34 EN; 142 EN; 149 EN);
- jak ktoś jest polski i ty angielski to nie będzie cię rozumieć (40 EN);

- in Poland English is your own language and in England Polish his your own private language (59 EN);
- dużo dzieci nie rozumie (284 USA);
- jak chceś coś powiedzieć do polskiego kolegi to można powiedzieć i ichne dzieci nas nie rozumia (250 USA; 282 USA);
- some people don't know what I'm saying (313 USA);
- other kids don't understand Polish (377 USA);
- ya może contactować mój mami i nich niewie co ya godom (371 USA).

Niektórzy zwracali uwagę, że dzięki dwóm językom więcej umieją i mogą się dowiedzieć, poznać nowych ludzi i zaprzyjaźnić się z nowymi osobami, a czasem zwyczajnie pochwalić przed innymi:

- to jest dobre wiec inne jezyki i kultury (12 EN);
- you are smart (24 EN; 76 EN; 177 AU; 292 USA; 320 USA; 389 USA);
- więcej umiesz (33 EN; 46 EN; 110 EN; 221 AU; 232 AU);
- you learn new things (309 USA);
- mam więcej koleżanek (77 EN; 176 AU; 179 AU);
- można poznać dużo ludzi (144 EN; 148 EN);
- można więcej ludzi spotkać (266 USA; 268 USA);
- ja by nigdy nie znałem mój kolega jakby nie mówiłem (285 USA);
- you can show off (10 EN);
- bardzo fajnie się jest pochwalić (291 USA).

Pozostali podkreślali w swoich wypowiedziach identyfikację etniczną lub środowiskową:

- it's following my mom (1 EN);
- moja rodzina are Polish (9 EN);
- Polish is my parents native language (168 AU);
- my szwizczy mamy polsko i angielsko urodzine (39 EN);
- my parents are Polish (60 EN);
- I can speak with family in Poland (70 EN; 74 EN);
- you can write letters to your family (160 EN);
- mogę porozumieć się z rodziną w Polsce (187 AU; 188 AU; 203 AU; 206 AU; 207 AU; 216 AU);
- jestem Polką (167 AU);
- no bo jak gadas do kolegów to nie mozes gadać po polsku (195 AU);
- mogę komunikować z rodziną w Polsce i w domu (202 AU; 208 AU);
- ja mogem mówisz do mój babcia i dzadek (261 USA);
- jest dobrze mówić do mój rodzina po polsku (299 USA);
- mozesz mówić z mamą is z kolezanką (354 USA);
- I'm proud to be Polish (381 USA).

Niektórzy uczniowie uznawali także posługiwanie się dwoma językami za rzecz naturalną, a nawet konieczną:

- dobrze jest znać dwa języki, bo to znaczy że jest bilingual (141 EN; 172 AU; 193 AU; 213 AU);
- nie lubię mieć tylko jeden język (145 EN);
- czasem musisz obydwie mówić (237 USA; 243 USA; 283 USA);
- mogę robić różne rzeczy w dwóch językach (242 USA);
- it's much easier to speak with friend in two different languages (331 USA).

Dla niektórych znajomość polskiego jako dodatkowego języka jest czymś, co wyróżnia ich w społeczeństwie, wobec którego mają krytyczny stosunek, lub też pozwala utożsamiać się z grupą etniczną postrzeganą przez nich pozytywnie – „bo wiem, że nie jestem głupi american” (306 USA), „Polish people are smart” (347 USA). Niektóre dzieci uznawały siebie za „językowych łączników” między przedstawicielami różnych pokoleń czy też tłumaczy, którzy czują się swobodnie w dwujęzycznym towarzystwie – „Bo mogę pomóc starszym ludziom, którzy nie rozumieją po angielsku, a ja mogę rozumieć i czuć się swobodnie w Polskim towarzystwie” (184 USA); „jak jedna osoba nie zna jednego języka to możesz mu pomóc” (43 EN), „if there is another kid you should help him in your languages” (311 USA).

Odsetek negatywnych odpowiedzi na pytanie o wartość znajomości dwóch języków jest minimalny. Niemniej i w tym wypadku niektóre dzieci uzasadniały swoje zdanie, pisząc na przykład, że uważają język polski za trudny, a nauka dwóch języków wprowadza chaos do ich dotychczasowych umiejętności – „polski jest trudny język” (17 EN), „it makes more fuss” (58 EN), „it's too confusing” (302 USA). Uznawały też bezużyteczność znajomości dodatkowego języka (tu: języka polskiego), lub też ich postawa wynikała z wrogiego nastawienia do Polaków jako grupy etnicznej/społecznej – „I don't think I will need it eter!” (350 USA), „I hate to sit next 2 Polish people” (10 EN).

Preferencje językowe w badaniach nad nauczaniem polszczyzny w szkołach polonijnych

Pozytywne postawy wobec znajomości dwóch języków – języka kraju zamieszkania i języka etnicznego nie zawsze korespondują jednak z preferencjami językowymi, jakie deklarują uczniowie. Tabela 3 przedstawia statystyczne ujęcie odpowiedzi dzieci na pytanie, w jakim języku wolą mówić – po polsku czy po angielsku.

Większość dzieci deklaruje chęć używania w mowie obydwu języków (najwięcej dzieci ze Stanów Zjednoczonych), ale liczne są także odpowiedzi, w których dzieci wskazywały na jeden język – najczęściej angielski. Najmniej dzieci preferuje w mowie język polski, a najwięcej jest w tej grupie osób, które mieszkają obecnie w Anglii (najnowsza polska emigracja). W przypadku gdy dzieci wskazywały wyłącznie jeden język, najczęściej był to ten, który – jak pisały – znają lepiej (rozumieją) i jest w związku z tym łatwiej i wygodniej go używać.

Tabela 3. Odpowiedzi uczniów w wieku 8–12 lat na pytanie, w jakim języku wolą mówić

Odpowiedzi	Anglia		Australia		USA		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Po polsku	27	16,27	3	4,41	11	6,71	41	10,30
Po polsku i po angielsku ⁵	80	48,19	36	52,94	92	56,10	208	52,26
Po angielsku	58	34,94	27	39,71	61	37,19	146	36,69
Brak odpowiedzi	1	0,60	2	2,94	–	–	3	0,75
Razem	166	100	68	100	164	100	398	100

Obok kryterium kompetencji w wypowiedziach uwzględniano także identyfikację etniczną i środowiskową:

- jestem z Polski (27 EN; 29 EN);
- polski to mój język (80 EN);
- rodzina rozmawia po polsku (14 EN; 252 USA);
- ja urodziłam się w Anglii/Australii/USA (85 EN; 192 AU; 270 USA);
- angielski to jest mój pierwszy język i jest mi łatwiej (111 EN; 150 EN);
- my friends can understand me (373 USA).

Wskazywano także na dominację języka kraju zamieszkania i większy zakres jego użycia na co dzień:

- ja mówiem zawsze po angielsku (307 USA);
- angielski, bo jestem przyzwyczajona (254 USA);
- angielski, bo dłużej byłem w Anglii (95 EN);
- English because I speak it all the time (21 EN);
- znam więcej ludzi co mówią po angielsku tylko (288 USA).

Pojawiły się także argumenty bez wyraźnie sprecyzowanego identyfikatora, ale często zabarwione emocjonalnie:

- English because I love it (340 USA);
- angielski bo nie lubię polskie (10 EN);
- polski bo lubię (16 EN);
- polski bo wolę (298 USA);
- Polish because it's fun (394 USA).

W odpowiedziach, w których dzieci deklarowały chęć komunikowania się w każdym z języków w równym stopniu, była podkreślana dobra znajomość obydwu, ogólnie pozytywna postawa wobec każdego z języków lub rozdzielność ich funkcji.

⁶ Taka kategoria nie pojawiła się w ankiecie. Została uwzględniona w tabeli, ponieważ ankietowani wskazywali często zarówno na język angielski, jak i na język polski.

W wypadku sprawności czytania układ preferencji się zmienił. Większa kompetencja w języku angielskim dzieci sprawia, że wolą one czytać po angielsku, mimo że w mowie deklarują posługiwanie się najczęściej angielskim i polskim. Dwujęzyczne preferencje czytelnicze 34,68% badanych to z jednej strony informacja, że potrafią oni czytać w każdym z języków (choć nie możemy określić stopnia tych umiejętności), a z drugiej pośredni dowód na ich pozytywną postawę wobec angielskiego i polskiego. Odsetek osób, które czytają chętniej po polsku, jest ogólnie bardzo mały, najmniejszy zaś w Australii (1,47%). Nawet dzieci mieszkające w Anglii, wśród których liczna jest grupa uczniów urodzonych w Polsce i mieszkających za granicą od niedawna, tylko w niewielkim stopniu preferują polskojęzyczne lektury. Również w ich przypadku język polski przegrywa w konkurencji z językiem angielskim.

Tabela 4. Odpowiedzi uczniów w wieku 8–12 lat na pytanie, w jakim języku wolą czytać

Kraj zamieszkania Odpowiedź	Anglia		Australia		USA		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Po polsku	21	12,65	1	1,47	5	3,05	27	6,78
Po polsku i po angielsku	61	36,75	25	36,77	52	31,71	138	34,68
Po angielsku	71	42,77	37	54,41	96	58,53	204	51,26
Nie lubię czytać	13	7,83	3	4,41	10	6,10	26	6,53
Inne	–	–	–	–	1	0,61	1 ⁶	0,25
Brak odpowiedzi	–	–	2	2,94	–	–	2	0,50
Razem	166	100	68	100	164	100	398	100

Podsumowanie

Postawy uczniów szkół polonijnych w wieku 8–12 lat wobec znajomości dwóch języków, szczególnie zaś języka polskiego, są w zdecydowanej większości pozytywne. Na ich kształt wpływa wiele czynników: postawy i działania rodziców, nauczycieli, możliwość codziennego kontaktu z dwoma językami, ale także predyspozycje rozwojowe i osobowościowe samych dzieci. Niektóre z nich dostrzegają korzyści już teraz i potrafią je docenić (kontakty z ludźmi, podróże, przyjemności – sekretny język, większe umiejętności), a dla innych jest to opłacalna inwestycja na przyszłość (lepsza szkoła, praca, większe możliwości w życiu). Podejście pragmatyczne jest bardziej widoczne w wypowiedziach dzieci mieszkających w Stanach Zjednoczonych, natomiast komunikacyjną wartość języka podkreślają zwłaszcza dzieci z Anglii, które częściej podróżują i mają częstszy kontakt z Polską (A. Rabiej, 2007). Uczenie się dwóch języków ze względu na

⁷ Odpowiedź: *nie mam polskich książek* (264 USA).

pochodzenie etniczne, więzi rodzinne oraz jako wyraz szacunku dla rodzimej tradycji i kultury jest motywem, który daje się zauważyć w równym stopniu w wypowiedziach dzieci ze wszystkich krajów. Brak dostatecznych umiejętności w zakresie posługiwania się językiem etnicznym, który może determinować preferencje językowe uczniów, nie wpływa jednak negatywnie na ich postawę wobec polszczyzny. Przeciwnie, w większości dostrzegają oni wartość znajomości dwóch języków, w tym także języka etnicznego. Aby jednak postawy znalazły swój wyraz w preferencjach językowych, potrzebne są umiejętności, których dzieciom często brakuje. Jest to ważna wskazówka dla nauczycieli i dyrektorów szkół, ale także dla rodziców. Z jednej strony każe poszukiwać sposobów aktywizacji pozytywnych postaw w działaniu (zachowaniu) i stwarzać jak najwięcej okazji do używania polszczyzny przez dzieci, a z drugiej dowodzi, że przyczyną często ograniczonej kompetencji w języku polskim uczniów szkół polonijnych należy upatrywać w innych źródłach niż ich postawy.

Bibliografia

- Dołęga Z. (2003), *Promowanie rozwoju w okresie dzieciństwa – prawidłowości rozwoju, diagnozowanie i profilaktyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Domachowski W. (2004), *Przewodnik po psychologii społecznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Komorowska H. (1987), *Sukces i niepowodzenie w nauce języka obcego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- La Pierre R.T. (1934), *Attitudes vs. actions*, „Social Forces”, 13, s. 230–237.
- Lipińska E. (2003), *Język ojczysty, język obcy, język drugi. Wstęp do badań dwujęzyczności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Lipińska E. (2006), *Czynniki wpływające na proces uczenia się [w:] Z zagadnień dydaktyki języka polskiego jako obcego*, red. E. Lipińska, A. Seretny, Universitas, Kraków, s. 57–77.
- Oświata polonijna na początku XXI wieku. Stan i perspektywy* (2006), red. K. Gąsowska, M. Mazińska-Szumska, Księgarnia Akademicka, Kraków.
- Psychologia*, t. 3, *Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej* (2000), red. J. Strelau, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
- Rabiej A. (2006), *Oczekiwania nauczycieli i rodziców wobec szkoły polonijnej – rezultaty badań ankietowych [w:] Oświata polonijna na początku XXI wieku. Stan i perspektywy*, Kraków, s. 217–232.
- Rabiej A. (2007), *Specyfika nauczania języków obcych dzieci na przykładzie języka polskiego jako obcego*, niepublikowana praca doktorska, Kraków.
- Słownik języka polskiego PWN* (1996), red. M. Szymczak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Smolicz J.J., Secombe M.S. (1990), *Zostać Australijczykiem? Polski dom, australijska szkoła*, Wydawnictwo Polonia, Warszawa.
- Szałek M. (1992), *Sposoby podnoszenia motywacji na lekcjach języka obcego*, Wydawnictwo UAM, Poznań.
- Wojciszke B. (2000), *Postawy i ich zmiana [w:] Psychologia*, t. 3, *Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej*, red. J. Strelau, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk, s. 79–105.
- Znaniecki F. (1968), *The Method of Sociology*, Octagon Books, New York.
- Z zagadnień dydaktyki języka polskiego jako obcego* (2006), red. E. Lipińska, A. Seretny, Universitas, Kraków.